

ХЕТЕРОЦИКЛИЧНИ СОЕДИНЕНИЈА

Содржина

Ароматични петочлени хетероциклични соединенија

- *Петочлени хетероциклични соединенија со еден хетероатом*
- *Петочлени алифатични хетероциклични соединенија со еден хетеро атом*
- *Петочлени хетероциклични соединенија со два хетеро атома*

- **Шесточлени хетероциклични соединенија**
- **Шесточлени хетероциклични соединенија со еден хетеро атом**
- **Шесточлени хетероциклични соединенија со два хетеро атома**
- **Хетероциклични соединенија со кондензирани прстени**
- **Соединенија составени од повеќе кондензирани хетероциклични прстени**

- Во градбата на прстенот, освен атоми на јаглеродот, учествуваат **еден или повеќе атоми на други елементи** (хетероатоми). Во прстенот може да бидат вградени различни атоми, но најважни се оние соединенија кои содржат атоми на **азот, кислород и сулфур**.

- Имаат многу важна физиолошка улога. Можеби една од најважните улоги е онаа во нуклеинските киселини во кои редоследот на поврзување на неколку хетероциклични азотни соединенија во долгите синџири ги одредуваат наследните својства.

- Најраспространети се петочлените и шесточлените хетероциклични соединенија со еден или повеќе хетероатоми, кои се, како и кај карбоцикличните соединенија и најстабилни.

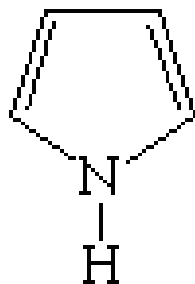
- Валентните агли меѓу атомите во прстенот не се разликуваат суштински од валентните агли помеѓу sp^3 , односно sp^2 хибридизацијата кај јаглеродните атоми. Причина за тоа е еднаквата хибридизација на атомот на азотот, кислородот и сулфурот со хибридизацијата на јаглеродот, како и релативно малиот волумен на овие атоми (слични се на волуменот на $>CH_2$), што значи дека заменувањето со $-CH_2$ или $-CH=$ групите во прстенот со еден од овие атоми нема да ја наруши значително геометријата на молекулата.

Ароматични петочлени хетероциклични соединенија

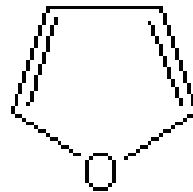
Петочлени хетероциклични соединенија со еден хетероатом, Петочлени алифатични хетероциклични соединенија со еден хетероатом, Петочлени хетероциклични соединенија со два хетеро атоми

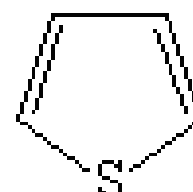
Петочлени хетероциклични соединенија со еден хетероатом

Пирол

Фуран

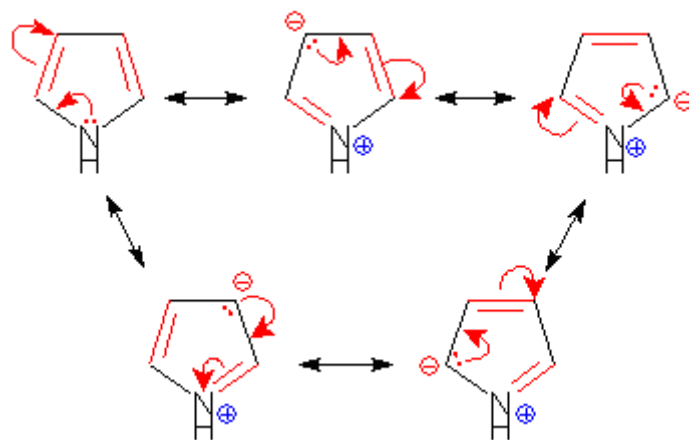

Тиофен

Општа формула

- Пиролот, фуранот и тиофенот даваат електрофилни супституциски продукти бидејќи тие се *ароматични соединенија*.
- Секој има 6 π електрони во цикличниот конјугиран систем од p орбитали кои се преклопуваат.

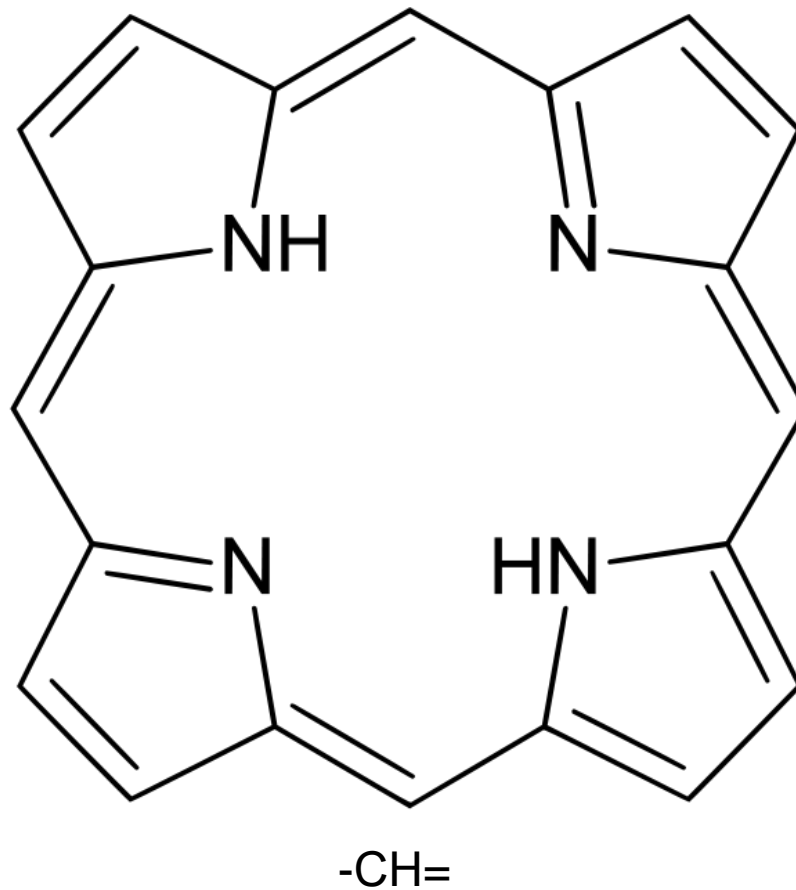
Резонантни структури на пирилот

Застапеност на петочлените хетероциклични системи со еден хетероатом во биолошките молекули

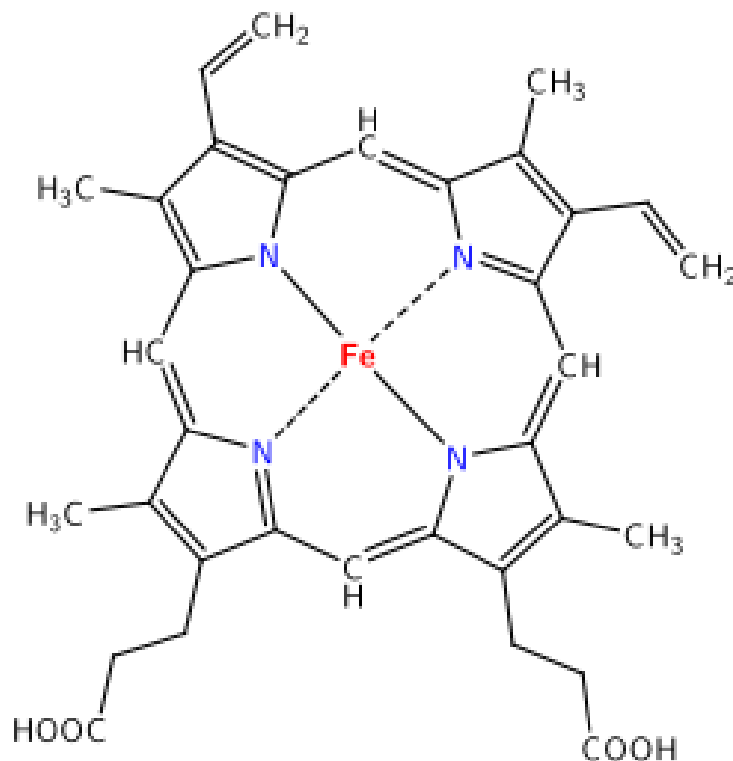
- Најважен дериват на пиролот е *порфирилот*.
- Порфиринскиот систем влегува во состав на некои многу важни природни производи, како што се: *миоглобин, хемоглобин, хлорофил, цитохромите и витамин B12*.

Порфирин

Четири пиролови прстени поврзани во т.н. порфиринскиот систем со метински мостови (-CH=).

Хем-хелатен комплекс - резултат на двојните врски во порфириинскиот тетрапиролов систем

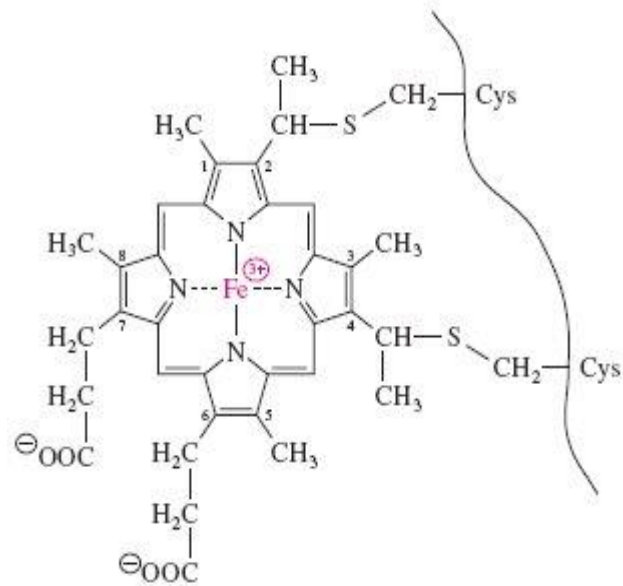

Железото во хемоглобинот секогаш е двовалентно - не учествува во редокс реакциите.

Цитохромот с

- Припаѓа на класата соединенија наречени цитохроми - присутни во сите аеробни организми.
- Цитохромот с по состав е протеин кој учествува во пренос на електрони и во продукција на енергија во респираторниот синџир кој се одвива во митохондриите.

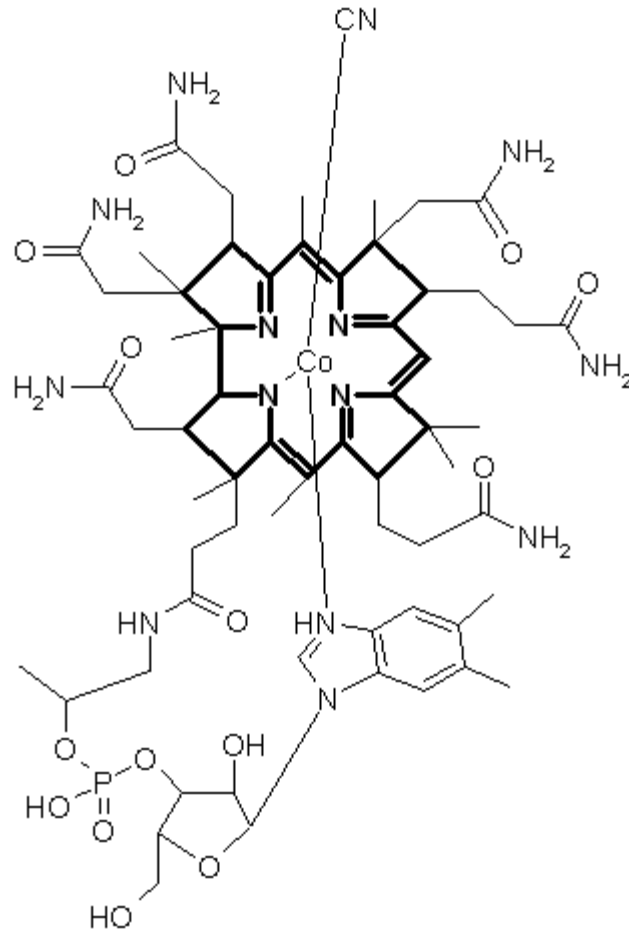
Цитохром с

- **Цитохром с не врзува кислород, но, за разлика од хемоглобинот, учествува во редокс реакции преку железото. Имено, железото може да прима и испушта електрон, при што се оксидира – редуцира. Ова е принципот на транспорт на електрони во респираторниот синџир.**

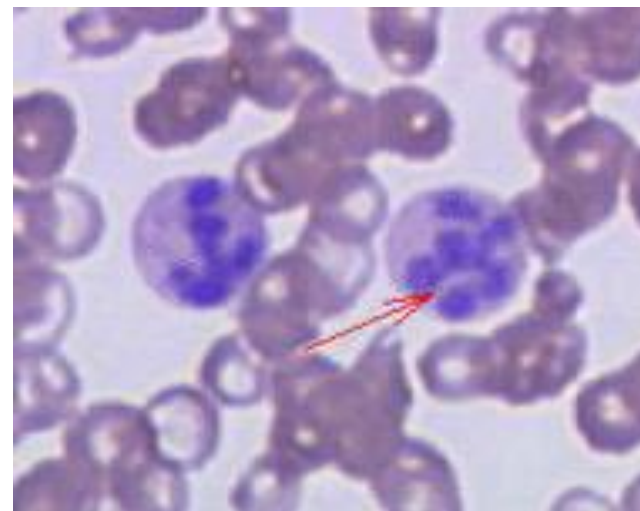
Витамин В12, цијанокобаламин

Коринскиот систем,
составен
дел на витаминот В12
има една
метинска група
помалку од
порфиринскиот
прстен и
во неговиот
центар се наоѓа јон на
кобалт.

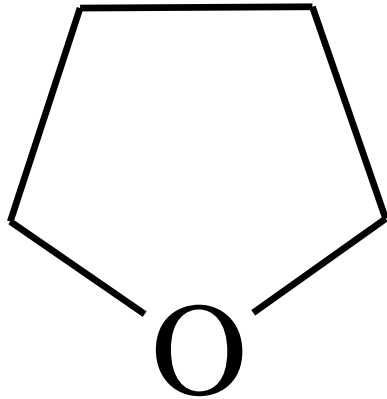
Витамин В12

- **Дериват на тетрапиролот-влијае на зреење на црвените крвни зрнца, еритроцити.**

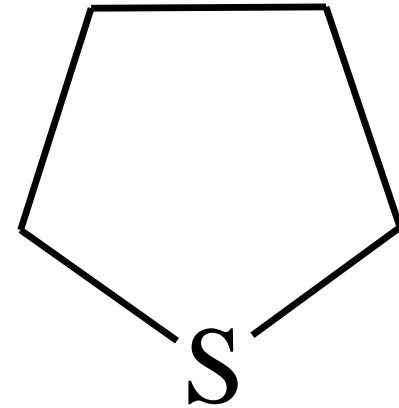

Хиперсегментирани неутрофили, карактеристични за мегалобластна анемија (пернициозна анемија).

***Петочлени алифатични
хетероциклични соединенија со
еден хетеро атом***

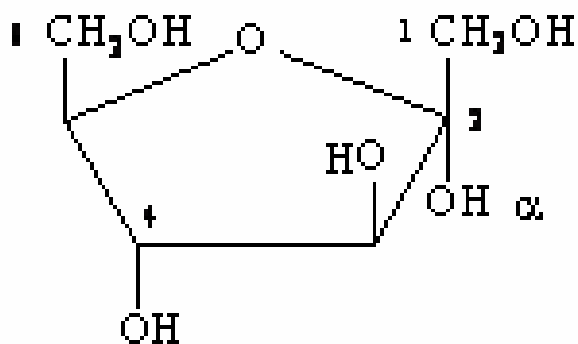
Тетрахидрофуран

Тетрахидротиофен

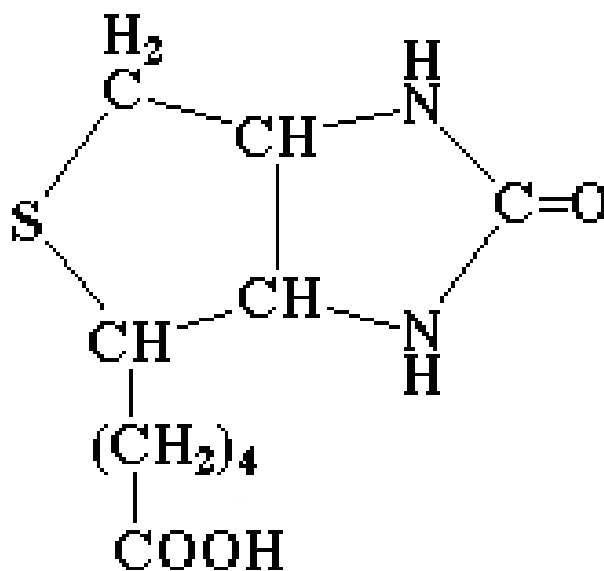
- **Петочлените хетероциклични системи поминуваат во тетрахидродеривати –заситени соединенија со постапна хидрогенизација во присуство на катализатор.**

Тетрахидрофуранозното јадро влегува во состав на фуранозните форми на моносахаридите и нивните деривати

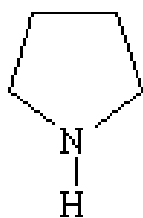
α -D-Рибофураноза

Тетрахидротиофенскиот прстен влегува во состав на витаминот Н- биотин

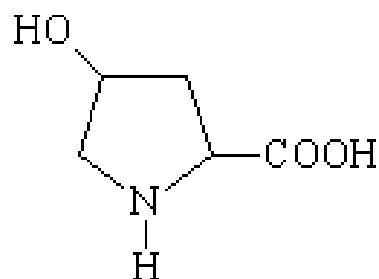
Биотин-
еден од факторите
на растење

Дервати на пиролот

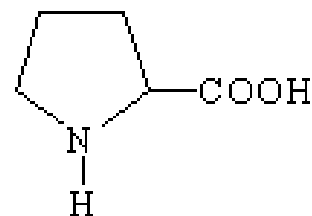

Пирролидин

Секундарен амин

Хидроксипролин

Пролин

Пирролидин 2-карбоксилна киселина

Пролин

- ✓ Е пиролидин-2-карбоксилна киселина
- ✓ Е единствена аминокиселина со секундарна аминокиселинска група.
- ✓ Тетрахидро дериват на пиридолот е и аминокиселината хидроксипролин.

Азотниот атом од пролинот нема водород, така што во пептидните синџири пролинот не може да формира водородна врска-прекинување на α -хеликоидната структура на протеините.

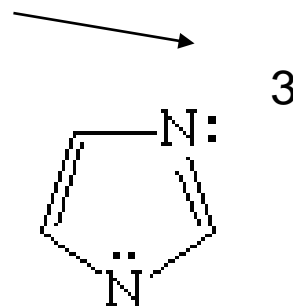
Петочлени хетероциклични соединенија со два хетеро атоми

Не е вклучен во градбата на π -секстетот -им дава базни особини.

Пиразол

2

Имидазол

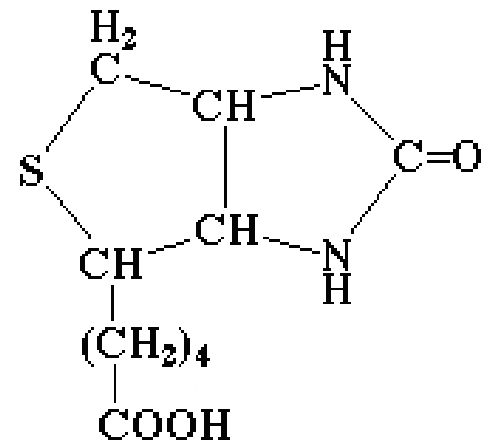
Вметнување на уште еден хетеро атом во прстенот **го нарушува распоредот на електронската густина** (се намалува заради негативниот индуктивен ефект на другиот хетероатом,), така што овие молекули **се помалку реактивни** во реакциите на електрофилна супституција во однос на хетероцикличните соединенија со еден хетеро атом во прстенот.

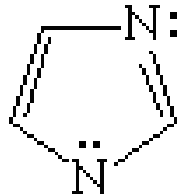
Деривати на имидазолот

Имидазоловото јадро

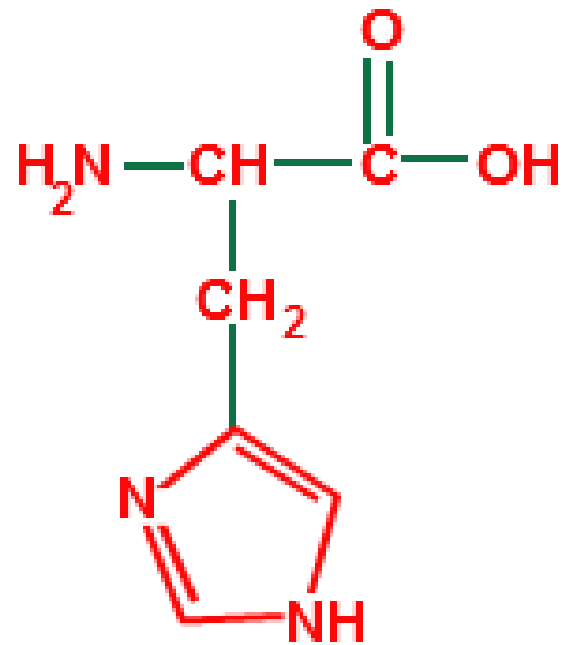
Се наоѓа во неколку биолошки системи:

- Амино киселината хистидин
- Хистамин
- Молекулата на витамин Н.

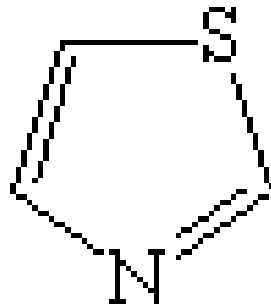

Имидазол

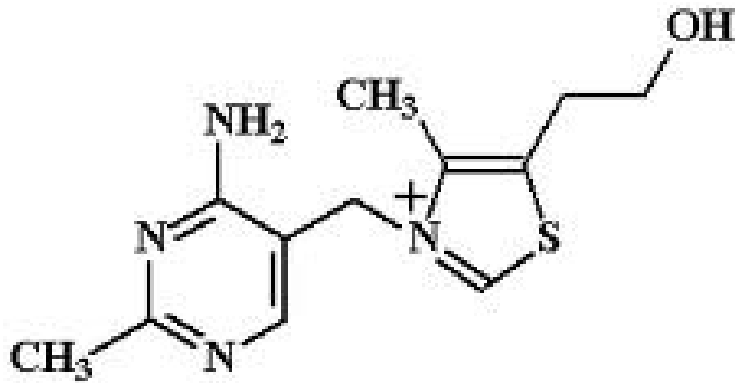
Во физиолошки услови 50% од молекулата на хистидинот е протонирана. Хистидинскиот остаток во неутрална средина може да прими или да оддаде H^+ јон (pK_a 6,5 – 7)- значаен катализатор во кисело-базните катализи.

Тиазолот

Тиазол

Составен дел на витаминот
В1 (тиамин).

Тиамин (Витамин В₁)

Учествува во процесот на оксидативна декарбоксилација на ацетил коензим А, како еден од коензимите на пируват дехидрогеназниот комплекс.

Шесточлени хетероциклични соединенија

Шесточлени хетероциклични соединенија со еден хетеро атом

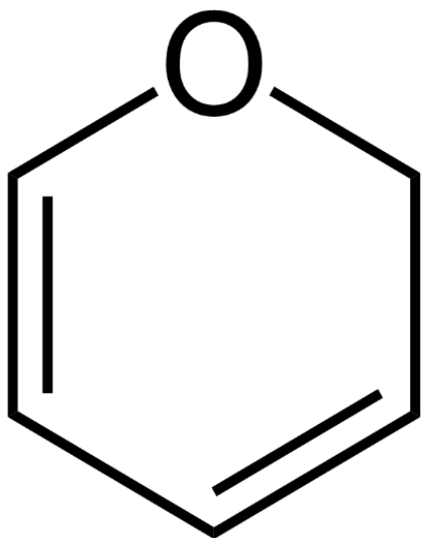
- ✓ Се изведуваат со замена на -CH= (метинска) група на бензенот со некој хетеро атом.
- ✓ Се ароматични соединенија - $(4n+2)$ делокалозирани π -електрони како и бензенот.

- **Се ароматични соединенија - имаат $4n+2$ делокалозирани π -електрони како и бензенот;**
- **Зголемување на електронската густина на јаглеродните атоми во прстенот (π -дефицитарни соединенија) - хетероатомот се однесува како деактивиращка група поради замената на метинската група со електронегативен хетероатом;**
- **Имаат намалена реактивност на реакциите на електрофилна супституција во однос на бензенот.**

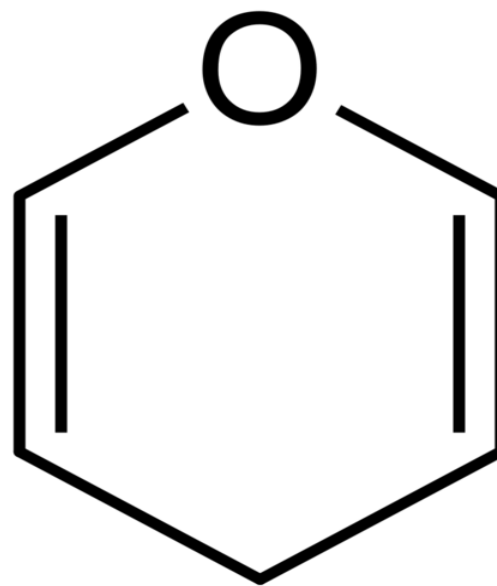
Најзначајни хетероциклични соединенија

Се:

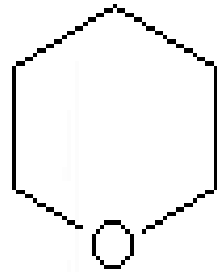
- со кислород – *пиран*,
- со азот - *пиридин*.

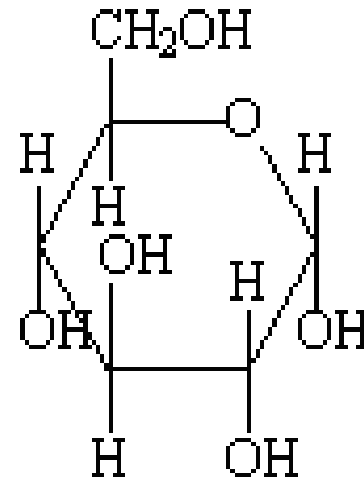
2H пиран

4 H пиран

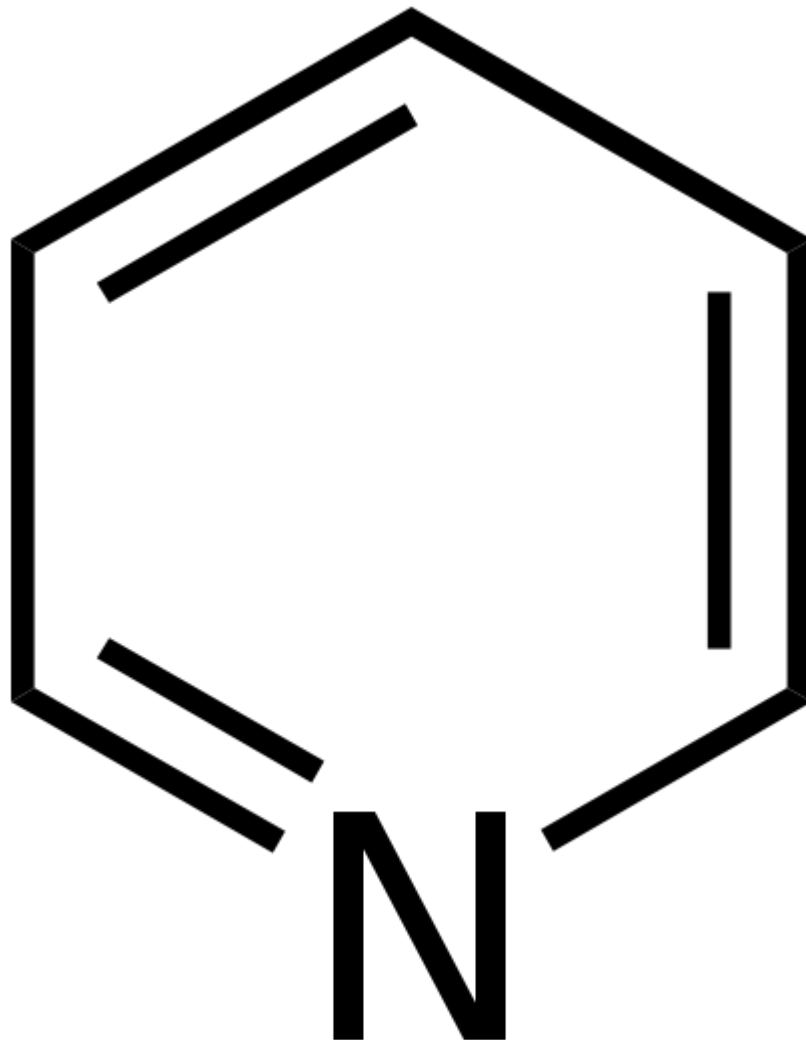
Тетрахидропиран

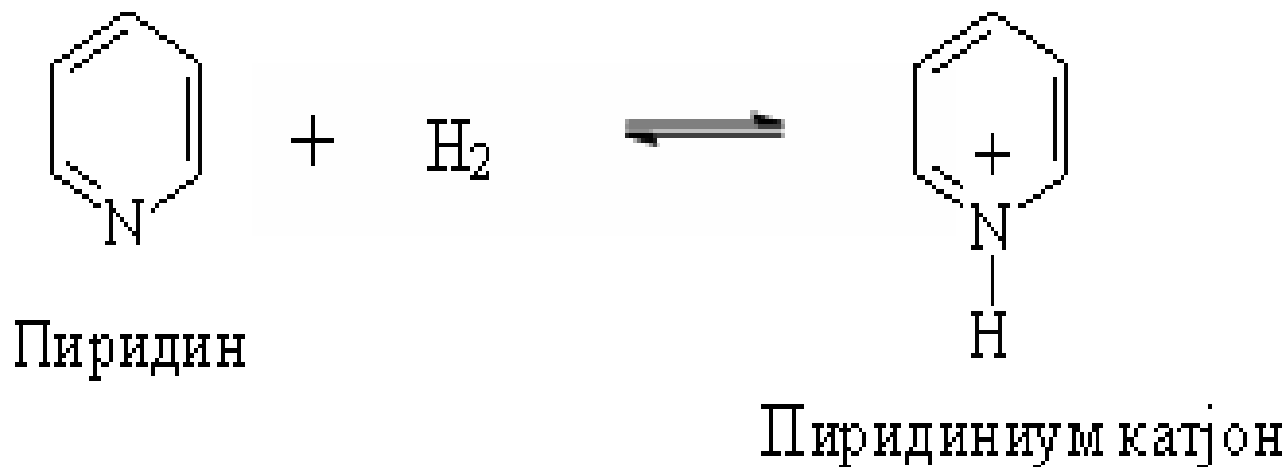
α -D-глюкопираноза

Со целосна хидрогенизација на пиранот се создава тетрахидропиран- влегува во состав на сложените јаглени хидрати.

Пиридин

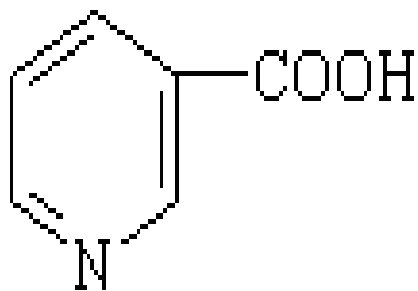

Стабилно
ароматично шесточлено
хетероциклично соединение
со азот како хетеро атом.

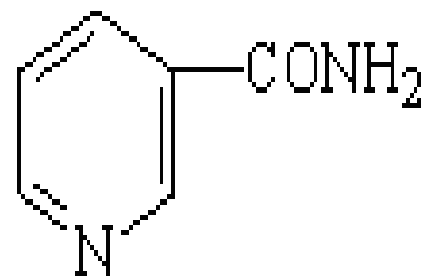

- Слободната електронска двојка на атомот на азот (sp^2 хибридизирана орбитала);
- не е вклучен во π -електронскиот секстет, **-базни својства** (со киселините гради пиридиниум соли).

Деривати на пиридин

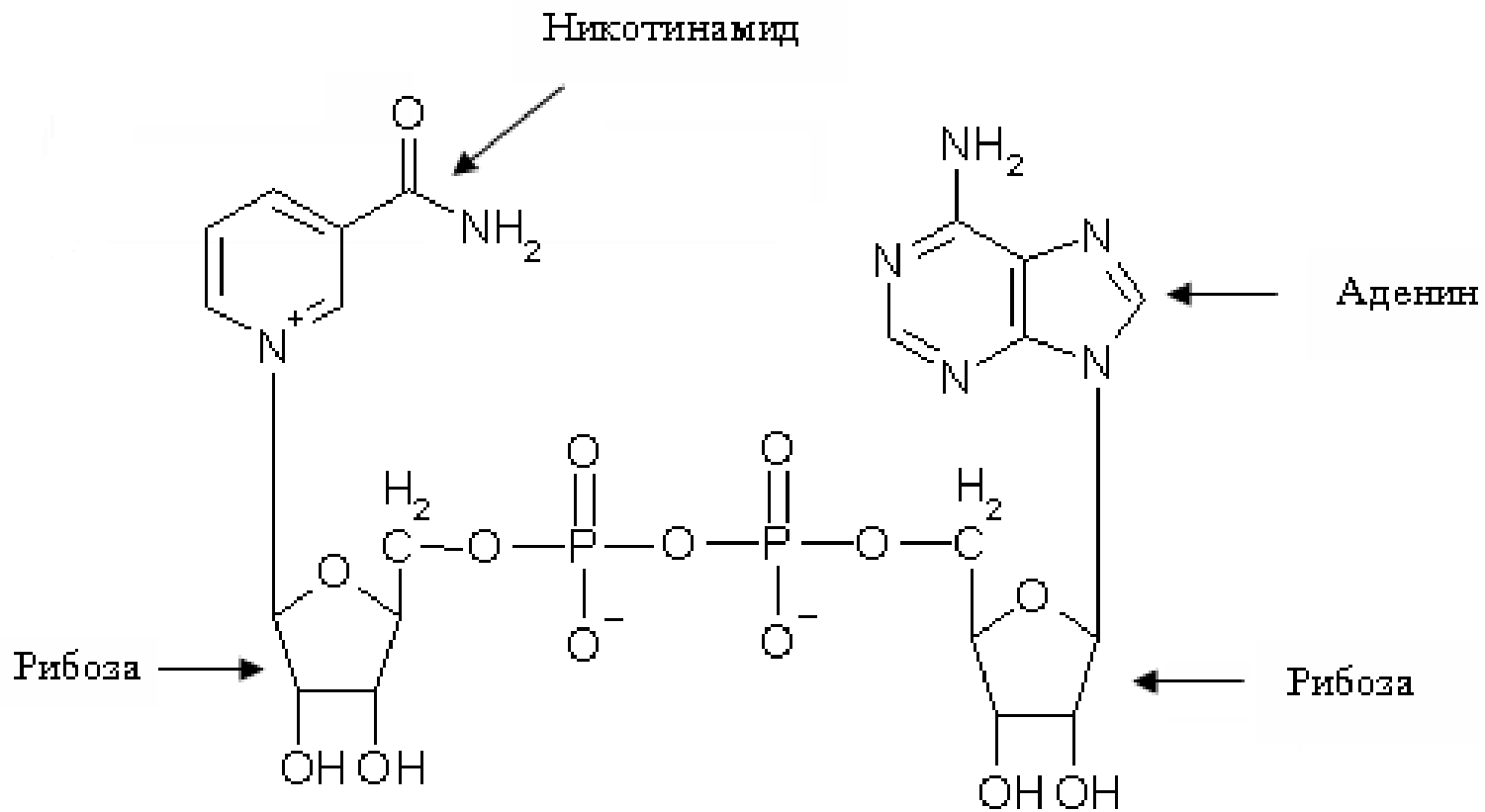
Никотинска киселина

Никотинамид

Заедно се составен дел на витаминот В3 ниацин или витамин РР, како и NAD⁺, коензим на многу ензими вклучени во катализирање на оксидо-редукциските процеси во организмот.

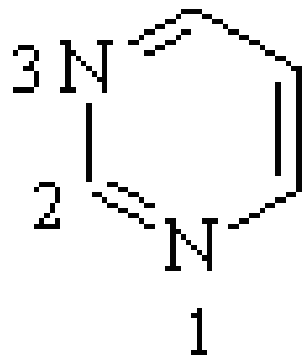

Никотинамид адениндинуклеотид

***Шесточлени
хетероциклични
соединенија со два хетеро
атома***

Пиримидин и пурин

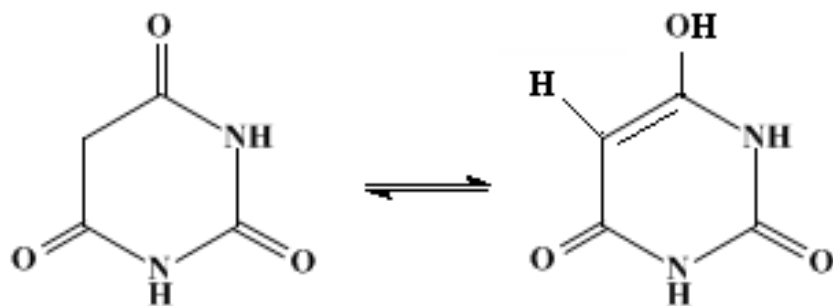

Пири мидин

**sp²-хибридизирани атоми ;
два атома азот од
пиридински тип-
во реакциите на
електрофилна супституција
-инертна молекула.**

**Гради водородни врски
со молекулите на водата-добра растворливост.**

Деривати на пиримидинокт

Кето форма

Енолна форма

Барбитурна киселина

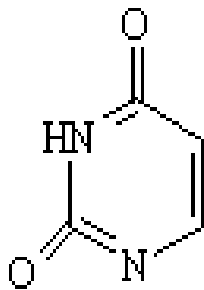
2,4,6-
Триоксипиримидин-
Барбитуратна
киселина

Деривати на пиримидинок

Пиримидински бази - влегуваат во состав на нуклеинските киселини:

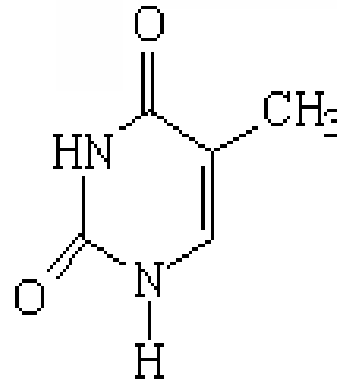
- 1. урацил,***
- 2. тимин и***
- 3. цитозин.***

Пиримидински бази

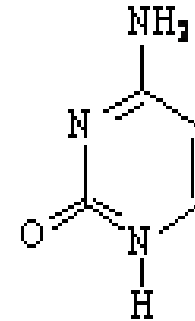
Урацил

(2,4-диоксипиримидин)

Тимин

(2,4-диокси-5-метилпиримидин)

Цитозин

(4-амино-2-оксипиримидин)

**Подлегуваат на кето-енолна изомерија, тавтомерија,
но во нуклеинските киселини се наоѓаат исклучиво во кето форма.**

**Хетероциклични соединенија
со кондензирани прстени**

Два или повеќе прстени кои содржат хетеро атоми може да се кондензираат како меѓу себе, така и со карбоциклични системи.

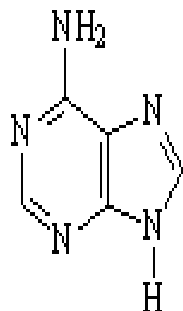
Најважни соединенија се оние со два кондензирани прстени од кои едниот е секогаш шесточлен прстен-биолошки најважни се со два кондензирани прстена (шесточлен и петочлен).

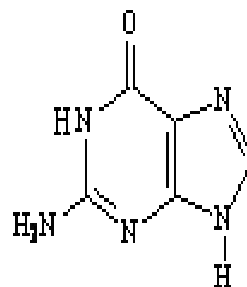
Пуринот се создава со кондензација на пиримидинот и имидазолот.

Најважни деривати на пуринот се пуринските бази аденин и гванин кои влегуваат во состав на нуклеинските киселини.

Деривати на пуринот

Аденин
(6-аминопурин)

Гванин
(2-амино-6-оксипурин)

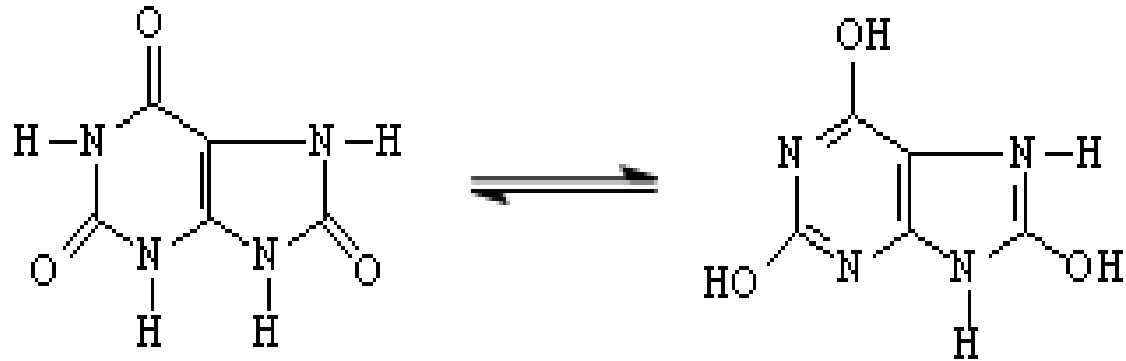
Влегуваат во состав на нуклеинските киселини

Метаболизам на пуринските бази

Со оксидација со соодветни ензими тие се претвораат:

- **аденинот во хипоксантин,**
- **гванинот во ксантин,**

а со понатамошна нивна оксидација во мочна киселина.

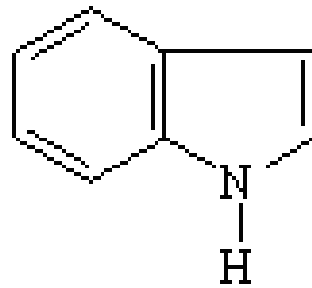
Кето форма

Енолна форма

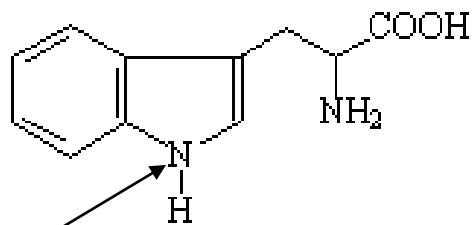
Мочна киселина

Двобазна киселина, слабо растворлива во вода, растворлива во бази и притоа гради соли *урати* овозможуваат излучување на азотот од организмот

Индол

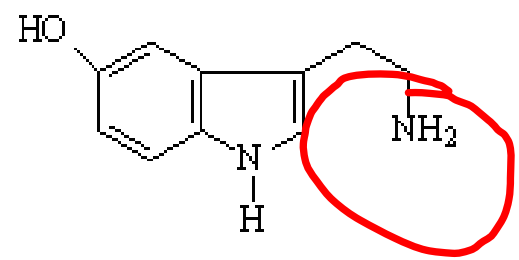
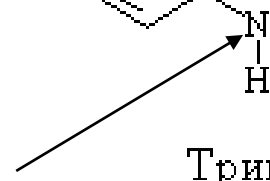

Индол (бензопирол)

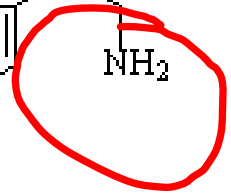

Триптофан

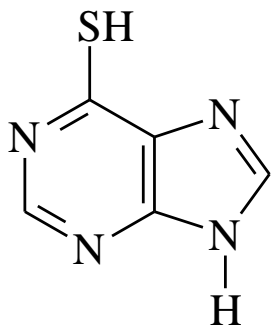
Индол

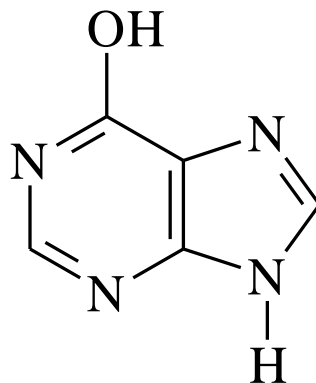
Серотонин

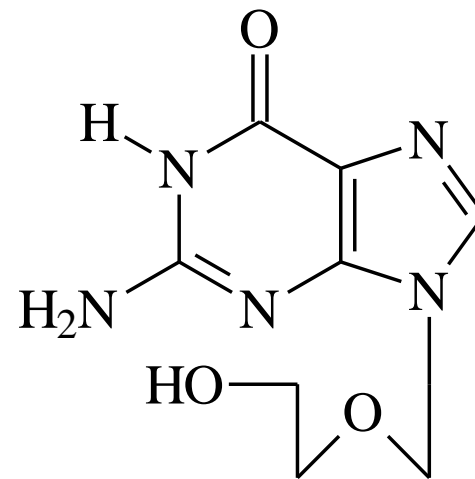
Медицинско значење на дериватите на пурилот

6-меркаптопурин –
Антитуморски својства

Алопуринол

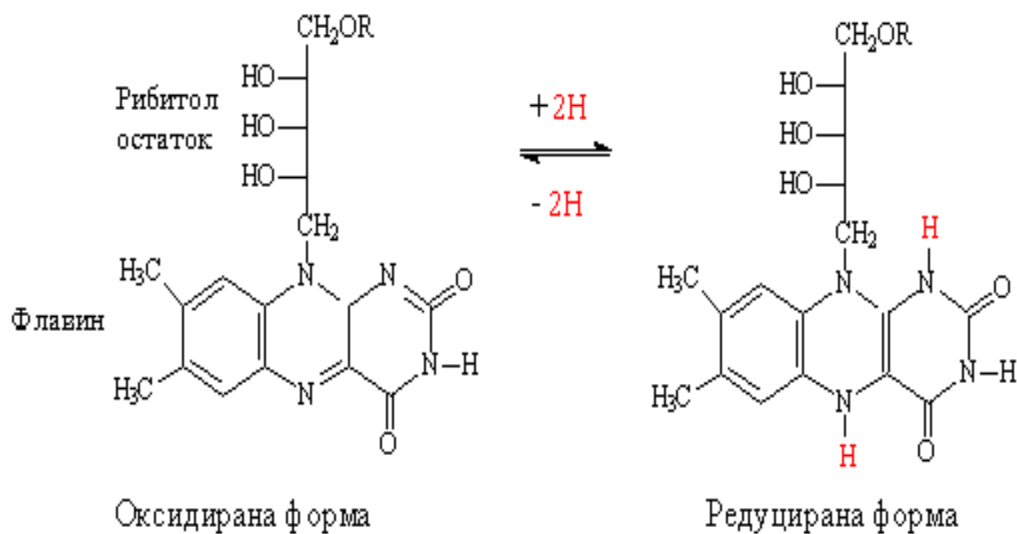
Ацикловир

***Соединенија составени од повеќе
кондензирани хетероциклични
прстени***

**Рибофлавин (витамин В2),
фолна киселин**

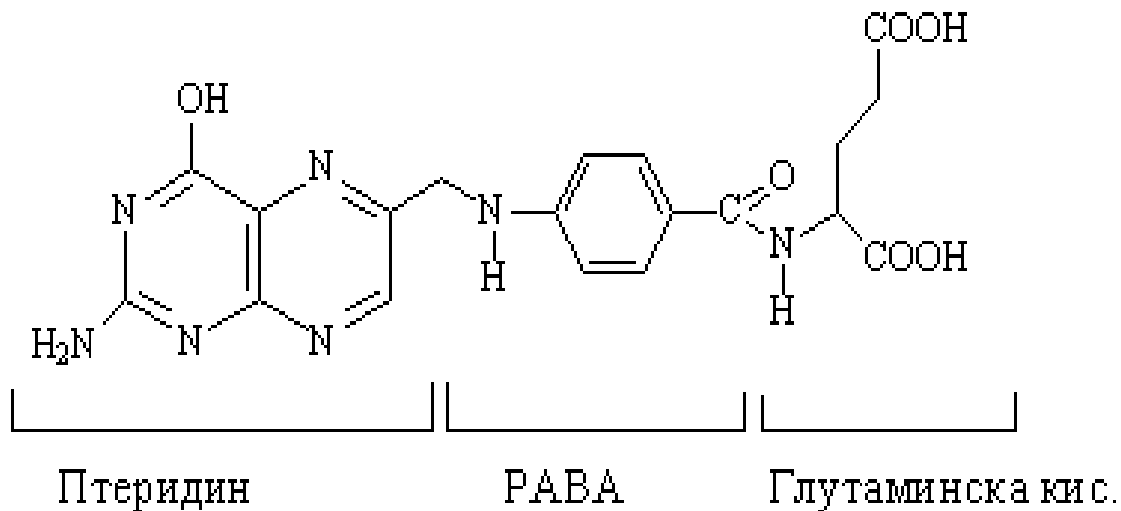

Рибофлавин

Рибофлавин (витамин В2)-коензим на флавопротеините

Фолна киселина

Составен дел на коензимот тетраhydrofolна киселина
(коензим F)

-трансферази кои пренесуваат еден јаглероден остаток.